

Tiedon valtakunta

■ PEKKA WAHLSTEDT

Riku Juti: *Tiedon filosofia antiikista nykyaikaan*. Gaudeamus 2013.

Nyky-yhteiskunnassa melkein kaikki asiat ovat varustettu etuliitellä tieto – tietotekniikasta, tietotaloudesta ja tietohallinnosta tietoyhteiskuntaan asti. Tieto-sanan käytöllä on kuitenkin hyvin vähän tekemistä varsinaisen filosofisen ja tieteellisen tiedon käsitteen kanssa. Edellinen viittaa ja tarkoittaa lähinnä asioiden hallitsemista ja hyödyntämistä tiedon avulla. Filosofiasa ja tieteessä tieto liittyy ihmisen ja maailman tutkimukseen ja ymmärtämiseen – päämääränä pikemminkin sivistys ja valistus kuin pelkkä materialististen tarpeiden tyydyttäminen.

Tähän tapaan kirjoittaa Riku Juti *Tiedon filosofia* -teoksensa lopussa. Eikä hän kirjoita turhaan, sillä kirja on erittäin laaja ja porautuu

syvälle aiheeseensa. Juti myös esittää uusia tulkintoja joistain ajatteli-joista sekä muita avartavia ja omaperäisiä huomioita tiedon filosofiasta.

Kirjan filosofi- ja tutkijakaarti on niin laaja, että sitä ei kokonaisuudessaan saa mahdutettua kirja-arvosteluun. Mutta teoksessa pohtivat ja esittävät näkemyksensä tiedon ja tietämisen olemuksesta muun muassa Demokros, Platon, Aristoteles, Epikuros, skeptikot ja stoalaiset. Antiikista Juti siirtyy keskiajalle, jolloin tiedon olemusta pohtivat eritoten Augustinus, Thomas Akvinolainen, Duns Scotus islamilaisia ajattelijoita, kuten Avicennaa ja Alhazenia, unohtamatta.

Uuden ajan ajatteli-joista ovat uuden luonnontieteen pioneerit Galileo ja Newton vahvasti edustettuina, samoin rationalistit Descartesista Leibniziin ja empiristit Lockesta Humeen. Kopernikaanisen vallankumouksen tiedon filosofiasa tehnyt Kant esitellään huolellisesti.

Mielenkiintoista on, että Juti on ottanut mukaan myös jo historiankirjoissa unohtukseen painuneita ajatteli-joita, kuten terävän skeptikon Montaignen ja aikanaan ylistetyn ”sankaritieteilijän” Boylen.

1800-luvulla alkaneen tieteen voittokulun ajan ajatteli-joita – joista suurin osa on myös luonnontieteilijöitä – on mukana koko leegio Herzistä ja Helmholtzista Machiin ja Einsteiniin. Ja tärkeät tieteenfilosofiset suuntaukset ja koulukunnat tietoa toimintana pitävästä pragmatismista ja tiedon sopimuksiin palauttavasta konventionalismista loogiseen empirismiin ja analyytiseen filosofiaan esitellään perinpohjaisesti.

Mutta mitä tästä paljoudesta

pystyy tiivistämään ja kiteyttämään yhteen kirja-arvioon? Esitän näkökohtia ja teemoja, jotka minua eniten puhuttelevat.

Teema, joka kulkee lävitse koko tiedon filosofian historian on Sokrateesta ja skeptikoista alkanut aktiivinen tiedon ja sen perustojen epäily ja koettelu. Karl Popper nostikin tieteen tärkeimmäksi tehtäväksi tiedon ja teorioiden vahvistamisen, verifioimisen, sijasta niiden kumoamisen, falsifioimisen. Tieteen ylistetty kehittyminen on juuri armottoman epäilyn ja kumoamisten ansiota, koska vanhojen totuuksien ja teorioiden kumoaminen pakottaa kehittämään tilalle uusia ja parempia.

Epäily on saanut eri aikoina eri muotoja ja tulkintoja. Antiikissa Sokrates totesi tietävänsä vain, ettei tiedä mitään, ja skeptikot päätyivät siihen, että mitään ei voi tietää varmasti, ei edes sitä, ettei mitään voi olla varma. Augustinus ja Descartes taas huomasivat, että epäilyn aktissa on jotain varmaa – epäily itse, eli se, että nyt epäilen kaikkea on kumoamaton tosiasia.

1800-luvulta lähtien, jolloin Newtonin taivaanmekaniikan ja euklideen geometrian kaikkivoipaisuus alkoi horjua, myös tiede myönsi olevansa epätäydellistä ja korjautuvaa ja sen totuudet vain todennäköisyyksiä. Monet uskoivat ja uskovat, että totuus kyllä on olemassa ja odottaa löytäjänsä, mutta totuuteen vievä tie on loputtoman pitkä ja mutkikas.

Suurin ongelma *Tiedon filosofia*ssa on, että se keskittyy ainoastaan tieteelliseen tietoon ja tieteenfilosofeihin. Nietzschen, Heideggerin, Derridan ja Foucaultin kaltaiset ajattelijat loistavat poissalolallaan. Heillä olisi kuitenkin tär-

keää sanottavaa tiedon luonteesta. Esimerkiksi Nietzsche ja Foucault kytkevät tiedon ja sen tuottamisen valtaan, Foucault eritoten yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. Derrida ja Heidegger taas saattavat tiedon ihanteen kyseenalaiseksi paljastamalla, että sanotun ja tiedetyn alla tai taustalla ammottaa määrittelemätön ja hallitsematon todellisuus. Esimerkiksi Derrida pyrkii dekonstruktioon paljastamaan ja tuomaan esiin tämän lauseiden takana ja rivien välissä piilevän tiedon mustan aukon. Heidegger taas tutustui idän filosofiaan ja kirjassaan *Silleen jättäminen* yritti astua ulos länsimaisesta tiedonvaltakunnasta idän filosofian meditatiiviseen hiljaisuuden valtakuntaan.

Nämä tieteen ulkopuolella liikkuvat filosofit olisivat tuoneet uusia ja avartavia puolia tiedon filosofiaan ja sen kehitykseen osoittamalla tiedon rajallisuuden ja sen takaa avautuvan määrittelemättömän ja absurdin todellisuuden. Myös Juti viittaa tähän ongelmaan, kun hän teoksensa alussa esittelee lyhyesti muiden kuin länsimaiden näkemyksiä tiedosta. Sekä Intian Veda-kirjoituksissa että Kiinan taolaisuudessa esiintyy näkemys vastakohtaisuudet yhdistävästä ja ne ylittävästä todellisuudesta, josta ei voida puhua ja jonka edessä on näin vaiettava. Kaikki määrittely ja ajattelu perustuu vastakohtien erottamiseen ja vastakain asettamiseen.

Tiedon filosofiaa lukiessa huomaakin, että viimeistään Platonista ja Aristoteleesta lähtien filosofit jakavat maailman vastakohtaisuuksiin. Siksi olisi kannattanut ottaa mukaan länsimaisen filosofian, toisin- tai paremminkin sanoen, epäajattelijoiden, kuten Hei-

degger ja Derrida. Juti tosin esittelee Wittgensteinin *Tractatus*-teosta, jossa Wittgenstein toteaa, että kielen tuolla puolen hämöttää todellisuus, josta ei voi puhua ja josta on vaiettava.

Mutta tiedon filosofian suuri kertomus on alusta lähtien vastakohtien ja määritelmien yhteen törmäämistä ja vuorottelua. Esimerkiksi Platon puolusti rationalismia, Aristoteles oli empiristi, uudella ajalla empiristit ja rationalistit kilpailivat kummalla on avaimet tietoon ja totuuteen. Rationalismi ja empirismi ovat tässä tietysti vain yksi esimerkki vastakohtaisuuksista ja niiden välisestä kilpailusta. Muita ovat minä ja maailma, henki ja aine, muutos ja pysyvyys ja niin edelleen.

Näin tieto ja teorit syntyvät ja katoavat vastakohtaisuuksien myötä – maailma kokonaisuutena vaila mitään jakamisia puoleen tai toiseen karkaa tiedon filosofialta ulottumattomiin, tai ainakin länsimaiselta analyttiseltä ajattelulta. Ainoastaan sanattoman tiedon, intuition ja meditaation, avulla avautuvat portit tähän hiljaisuuden valtakuntaan.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja ja kriitikko.